

AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS ÉS AZ ÖRÖKLÉSI JOG KAPCSOLATA A MAGYAR POLGÁRI JOGFEJLŐDÉSBEN WERBŐCZYTŐL A XX. SZÁZAD VÉGÉIG

BAGI István*

1. Előbeszéd

Az örökbefogadás intézményét a hatályos jogszabályok zöme családjogi kérdés-ként kezeli, s talán ez az oka annak, hogy az örökbefogadás anyagi jogi következményeit, különösen öröklésjogbeli hatásait – és különösen annak lényeges változásait – kevésbé kíséri figyelem. Ez különösen az öröklési jog egyetemi tanítása során használt jegyzet-anyag többsége tekintetében sajnálatos, mégpedig azért, mert átsiklanak a Ptk.¹ 618. § „keletkezésének” magyarázatán.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy nyomon kövesse egyrészt a történeti jogfejlődést, másrészt megvizsgálja azt a jelenséget, mely szerint: az újabb kori szabályozás a vérségi elvet tiszteletben tartó öröklési rendet mintha áttörni kívánná az elmúlt évtizedekben.

Különös figyelmet igyekszik fordítani a tanulmány az örökbefogadás titkoságának *kettős megítélésére* a legiszláció változásai folytán, s a változások joggyakorlatban bekövetkezett következményeire.

2. Az örökbefogadás intézménye Werbőczynél

Régi magyar jogunk az örökbefogadás két nemét ismerte: 1. a gyermekké (adoptio filialis) és 2. a testvérré fogadást (adoptio fraternalis).

* Ny. alkotmánybíró; c. egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

¹ 1959. évi IV. törvény.

Az örökbefogadás mindkét neme lényegét tekintve örökös nevezés volt. Szerzett vagyonáról mindenki szabadon rendelkezhetett, a szerzett vagyonra az örökbefogadás leszármazó létében is megállt, s az ilyen örökbefogadás jóváhagyásra nem szorult. Ellenben ha az örökbefogadással az ősi vagyonra kiható helyzet keletkezett, a törvényes örökösök hiánya, vagy azok beleegyezése volt szükséges, az adományos jószágra pedig királyi jóváhagyás.

Tehát: *Werbőczy Hármaskönyve*² rendelkezéseiben nyilvánvalóan hangsúlyt kap az örökbefogadás vagyonjogi következménye, de a rokonná fogadás külön szabályai is következhetnek az örökbefogadásból.

A Tripartitum Első Rész VIII., valamint a LXVI. címe szerint:

a) nemessé válás örökbefogadás útján:

„Továbbá, még más módon is lesznek nemesek, ugyanis örökbefogadás útján; midőn tudniillik a főurak vagy nemesek valamelyike egy paraszti állapotú vagy nem nemes személyt örökbe fogad, s javainak örökösévé és a maga jogutódává tesz; s ha azután az örökbefogadás-hoz királyi jóváhagyás is járul, végül pedig a jószágba való törvényszerű iktatás is megtörtént, (mivel az örökbefogadás, éppen úgy, mint a fiúsítás, a királyi jóváhagyás mellett jószágadomány erejével bír): akkor az a nem nemes, valamint gyermekei is, valóságos nemeseknek tekintetnek.”³

b) az örökbefogadás biztosítása:

„Jegyezzük meg tehát, hogy bármely birtokos emberek vagy más személyek között javaiknak az egyik fél megszakadása esetében a másikra való átszállása felől kötött szerződést, mely tudniillik akár a király jóváhagyásával láttatott el, akár pedig a bevalló személyek többségénél fogva a főt említett módon megerősült, az egyik félnek megszakadása után egy év leforgása alatt (mint mondtam) törvényes iktatással foganatosítani kell.

1. § Addig is azonban a túlélő fél az efféle szerződés vagy testvérré fogadás folytán őt megillető öröklési jog erejénél fogva a magtalanul elhalt félnek, neki tudniillik mint egyosztályos atyafiának, jószágait egyszerűen elfoglalni és birtokba venni (hacsak valamely törvényes akadály nem áll ellen) jogosítva van.

² WERBŐCZY István: *Magyarország szokásos jogának Hármaskönyve*. Magyarra fordította Csiky Kálmán. Budapest, 1894.

³ WERBŐCZY (1894) i. m. HK. I. R. 57., 58 sz.

2. § A szerződés vagy testvérré fogadás pedig abban áll, hogy valaki (kinek törvényes örökösei nincsenek) egy tőle idegen más személyt a maga jószágaiban, engedély mellett örököséül helyettesít.
3. § Nyomatékosan mondom, hogy: a kinek törvényes örökösei nincsenek. Mert ha valóságos és törvényes örökösök és utódok élnek, a testvérré-fogadásnak nem lesz helye. De ilyenek nem léteiben, a testvérré vagy fiúvá fogadott személy nyeri meg azon jószágok örökösödésnek erejét és jogát.
4. § Mondottam továbbá, hogy engedély mellett történik a helyettesítés; mivel engedély, vagyis a fejedelem jóváhagyása nélkül az ily helyettesítés vagy örökbefogadás semmi jogerővel nem bír s nem bírhat, hanem a javak háramlása egyenesen a fejedelemre és a szent korona joghatóságára fog nézni és tartozni. A fejedelem jóváhagyása nélkül az örökbe fogadott testvér vagy fiú nem is léphet az olyan jószágok birtokába, és azokat el nem tulajdoníthatja.”

Summázva: a Tripartitum szerint az örökbefogadás joghatásai egyrészt rokoni (testvéri) kapcsolatot hozhatnak létre, de mindenképpen vagyoni hatásai azok, amelyek nem állhatnak ellentétben a vérségi elven alapuló ősiség szabályaival.

Az örökbefogadás folytán az örökbefogadott családi nevén változás nem esett, vérrokonságához való kapcsolata – így öröklési jogi kapcsolata is – változatlanul megmaradt.

Ha azonban a nem nemest fogadta örökbe a nemességgel rendelkező örökbefogadó – királyi jóváhagyással – az adományerő folytán *az örökbefogadás nemessé tett*.⁴

Ismételten megállapítható, hogy a vérségi – mondhatni törzsi kapcsolatnak – a jelentősége meghatározó volt.

Önmagában az örökbefogadással az örökbefogadott vallása nem változott. Vallásváltozásra vonatkozó kikötés az örökbefogadási szerződésbe nem volt foglalható.

⁴ WERBÖCZY (1894) i. m. HK. I. R. 8. cz.

3. Az örökbefogadás joghatásai a 19. századtól

A jelen tanulmány kereteit meghaladná, ha foglalkozna az osztrák jog hatásával, bár még a 19. század végén is Erdélyben, a katonai határőrvidéken, valamint Fiume lakosságára az OPTK szabályai érvényesültek.⁵

Az Országbírói Értekezletet követően különösen az örökbefogadásra vonatkozó jogszabályaink legnagyobb része az igazságügyi minisztériumi rendeletekben öltött testet, melyeknek tartalmi jogerejét a szokásjog adta. Törvénybe foglalt rendelkezés alig van.⁶

Az örökbefogadás szerződés. Kormányhatósági jóváhagyásának szabályozása 1877-ben született.⁷ Kimondatott, hogy a kiskorúakra vonatkozó örökbefogadási szerződés érvényességéhez gyámhatósági jóváhagyás szükséges. A gyámhatóság csak azt vizsgálja, hogy a szerződés a kiskorú érdekében áll-e.

Az érvényesen létrejött örökbefogadás lényeges jogi következménye, hogy az örökbefogadott éppen olyan törvényes örökösödési jogot nyer az örökbefogadó után, mintha annak vérszerinti leszármazója lenne. Ettől a jogától az örökbefogadott a szerződésben meg nem fosztható, s a kötelesrészen aluli mértékben nem is korlátozható.

A törvényes öröklési jog azonban nem kölcsönös, *örökbefogadott után a szerződésben sem lehet kikötni az örökbefogadó javára öröklési jogot.*

Tehát az előző mondatban rögzített elv különös figyelmet szentel a vérségi elvnek, ugyanis az örökbefogadott és vérszerinti szülők között fennáll az öröklési kapcsolat, és amennyiben az örökbefogadó is örökölhette az örökbefogadott után, akkor öröklési kapcsolatba kerülne a vérszerinti szülőkkel, amit a korabeli szabályozás is elkerülendőnek tartott.

Az örökbefogadás az örökbefogadott és örökbefogadó között pusztán személyes jellegű, amiből nyilvánvalóan következik, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó vérszerinti rokonaival szemben semmiféle viszonyba nem jut, így természetesen családjogi viszonyba sem.⁸

⁵ OPTK 179–185., továbbá 755–756. §§.

⁶ *Magyar Jogi Lexikon* Budapest, Pallas Rt., 1903. V. kötet. 755. 1.

⁷ 1877. évi XX. tc. Gyámsági és gondoksági ügyek rendezéséről, 113. §.

⁸ 1878. évi V. tc. 78. §; 1899. évi :XV. tc. 6. §.

4. A 20. század első felében

A huszadik századra áthúzódik a fent már vázolt szabályozás: az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülővel a törvényes gyermek jogállásában van, tehát örököl utána, mégpedig egyenlően az örökbefogadó szülő törvényes gyermekével együtt. Az örökbefogadó szülő azonban változatlanul nem örököl az örökbefogadott gyermek után.

Itt nincs meg a kölcsönösség elve, mert nincs vérközösség, amin az öröklésben a kölcsönösség, viszonyosság alapul.⁹ Ugyanezért az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülő rokonai után sem örököl, de azok sem örökölnék ő utána.¹⁰

5. A magánjogi törvényjavaslattól¹¹ a Családjogi törvényig¹²

A) 1928-ban Magyarország kiváló kodifikátorai próbálták megszerkeszteni az egységes magyar magánjogi törvénykönyvet. A vállalkozás annyiban járt sikerrel, hogy a javaslatból ugyan – itt nem részletezett okokból – törvény nem lett, de rendelkezéseit az ítélkezési gyakorlat a átvette egészen az 1959. évi IV. tv. (Ptk.) hatálybalépéséig.

Az Mjt. rendelkezései lényeges tartalmukban a hosszú ideje fennálló szabályozást erősítik meg azzal a kiegészítéssel, hogy az örökbefogadási eljárásra pontos és részletes szabályozást ad.

*Az örökbefogadással az örökbefogadott az örökhagyó törvényes gyermekének jogállásába lép.*¹³

Az örökbefogadási szerződésben a felek megállapodhatnak abban, hogy az örökbefogadott viselje-e az örökbefogadó családi nevét, akár saját családi nevéhez kapcsoltn is. Ha az örökbefogadó a saját családi nevét nem ruházza át, vagy a szerződés a névviselésről nem rendelkezik, az örökbefogadott család-

⁹ WERBŐCZY (1894) i. m. H. K.47. c. 4. §.

¹⁰ SZLADITS Károly: *Magyar magánjog*. Hatodik kötet. Budapest, Grill Kiadó, 1942. (Öröklési jog) 65.

¹¹ *Magyarország Magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslata*. TÉRFY Gyula összeállítása. Budapest, Grill Kiadó, 1942.

¹² 1952. évi IV. törvény.

¹³ Mjt. 215. §.

di neve nem változik.¹⁴ Az Mjt. megtartja azt a korábban is érvényesülő szabályt, hogy az örökbefogadó nem szerez öröklési jogot az örökbefogadott után. Az örökbefogadással megszűnik az örökbefogadott vérszerinti szülőinek szülői hatalma, kiskorú gyermekre nézve azonban a személyes érintkezés joga fennmarad és az örökbefogadási szerződésben szabályozható is. Az örökbefogadás nem szünteti meg a vérségi kapcsolatot, amiből következik, hogy az örökbefogadott a vérszerinti szülei után törvényes öröklési jogát nem veszti el, s az örökbefogadott halála esetén törvényes rokonai örökölnék a törvényes öröklés szabályai szerint.

Szubjektív sorok

A jelen tanulmány írójának kötelessége, hogy most a joganyag ismertetésében megálljon, s emlékezzen és emlékeztessen *Vladár Gábor*¹⁵ jogtudósra, a Kúria bírójára, *aki az Mjt. kodifikálásában a legnagyobb szerepet vitte*, s talán a XX. század legrangosabb kodifikátora volt. Akadémiai székfoglalóját is a kodifikációból írta. A tudományos életből való mellőzésének talán az is lehet az oka, hogy a tudományos világ egyes képviselői még ma is terjesztik róla, hogy Szálasi minisztere volt. Nem volt az. A kormányzó a Lakatos-kormány alatt összesen hat hétre kérte fel Vladár Gábort igazságügyi miniszternek, mely időszak alatt – egy megszállott országban, ahol a kormányzó a megszállás napjával *szakértői kormányt*¹⁶ nevezett ki – a munkájában sem balra, sem jobbra húzó szélsőség nem volt tapasztalható.

¹⁴ Mjt. 216. §.

¹⁵ Életrajza: Vladár Gábor (Bia, 1881. okt. 14. – Bp., 1972. júl. 19.): jogász, kúriai tanácselnök, igazságügy-miniszter, az MTA tagja (I. 1937–49). A bp.-i tudományegy.-en államtudományi és jogi doktorrá avatták, majd az igazságügymin.-ban dolgozott; miniszteri titkár (1918), a magánjogi ügyosztály, majd a törvényelőkészítő ügyosztály vezetője volt. Részt vett a magánjogi törvénykönyv megalkotásában, törvények, rendeletek megszövegezésében. Tagja a Fővárosi Közmunkák Tanácsának; igazságügymin. (1944. aug. 29.–okt. 16.). Az 1944. okt. 14-i déli minisztertanácsot követően ő adta ki a délutáni órákban a baloldali sajtó engedélyezésére s a szélsőjobboldali sajtó betiltására, valamint a politikai foglyok szabadon bocsátására vonatkozó rendeletet. – Szerk. a Magyarország hatályos törvényei, kiegészítve a törvényeket módosító jogszabályokkal c. törvénygyűjteményt (I–III., Bp., 1943–44). – M. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület harminc évének mérlege (Bp., 1937); Tudományos munka-e a jogszabály előkészítése? (Bp., 1939); Juhász Andor (Bp., 1944); Az egyház és az állam viszonya (Bp., 1947). In: *Magyar Életrajzi Lexikon*. (Főszerk.: Kenyeres Ágnes) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990. 1000–1990.

¹⁶ A mostanában elterjedt politikai szóhasználatlaltal szemben a közjogi elvek szerint szakértői kormánynak nevezték, s akkor volt kinevezhető, ha politikai felelősséget – mondjuk – éppen az ország idegen hatalom általi megszállása miatt nem vállalhatott, azonban különösen az állampolgárok adminisztratív ügyeit intéznie kellett. Tehát nem azért volt „szakértői kormány” mert a testület „mindenkinél” szakszerűbben kormányzott volna.

1945 után vagyonát, nyugdíját elvették, kitelepítése idején favágás közben szerencsétlen baleset folytán a szeme világát részben elvesztette. Önéletírását¹⁷ gyakorlatilag vakon írta meg. Az ún. 'Nagy Szladits' VI. kötetében előszóként a magyar öröklési jogról nemcsak szakszerű, hanem érzelemmel telített összefoglalót írt.¹⁸

B) Lényeges változást az 1952. évi IV. törvény sem hozott. (Továbbiakban: Csjt I.)

Megmaradt a rendelkezése, hogy az örökbefogadott az örökbefogadással az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. Az örökbefogadás kihat az örökbefogadott leszármazóira is, de nem hat ki az örökbefogadó rokonaira.¹⁹

A tanulmány levezetéséből láthattuk, hogy az örökbefogadás, mint családjogi kapcsolatot létesítő jogintézmény, valamint annak egyik joghatása, az öröklés rendszere összhangban és egyensúlyban volt.

De kétségtelen, hogy a Ptk. 1960. május 1. napjával történő hatálybalépésével lép be a jogfejlődés során az a szabály, hogy az örökbefogadott után az örökbefogadó örököl, s ilyen örökös hiányában örökölnek a vérszerinti hozzátartozók. Tehát a több évszázados magyar szabályozás itt változtat irányt.²⁰

Külön tanulmányt érdemelne a most még hatályos Ptk. kihirdetésével egyidejűleg közölt – az akkori szóhasználat szerint – a törvényjavaslat miniszteri indokolása – mely mai szemmel „magyarázkodásnak” tűnik –, mely a több évszázados szabályozás megváltoztatását a bírói gyakorlatra is hivatkozva jogfejlésztésnek nevezi. Idézem: „Az élet a [korábbi rendelkezéseken] túlhaladt. A gyakorlatban az örökbefogadott gyermeket is úgy tekintették, mint a vérszerinti gyermeket.”²¹

Több mint fél évszázad elteltével is a „miniszteri indokolás” vérszegénységnek tűnik, s nem ad magyarázatot arra, hogy ez a rendelkezés kizárja az ági öröklést.²²

¹⁷ VLADÁR GÁBOR: *Visszaemlékezéseim*. Budapest, Püski, 1997.

¹⁸ SZLADITS (1942) i. m. VI. k. 1–41.

¹⁹ Csjt. 47–53. §.

²⁰ Ptk. 617. §.

²¹ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1959. 448.

²² Uo. 489.

6. Az örökbefogadás „titkosságáról”

A Csjt. és a Ptk. kihirdetésekor²³ rendelkezései nem szólnak az ún. titkos örökbefogadásról. Változást hozott az 1974. évi I. tv. (továbbiakban Csjt. II.), melynek rendelkezése szerint:

48. § (3) „A szülő úgy is adhat hozzájáruló nyilatkozatot, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri. Ezt a nyilatkozatot nem lehet visszavonni. A gyermek képviselétéről, illetőleg az örökbefogadás hatálybalépéséig – szükség esetében – intézeti elhelyezéséről a gyámhatóság gondoskodik. Az eljárás ilyen esetben titkos. A szülő az örökbefogadásról értesítést nem kap, és az örökbefogadásról hozott határozatot sem fellebbezéssel, sem egyéb módon nem támadhatja meg.”

Ugyanakkor az új intézmény bevezetésével, a vérszerinti szülő „eltitkolásával” egyidejűleg nem szabályozták kielégítően ennek polgári anyagi jogi, főleg öröklésbeni következményeit.

A Ptk.-nak az 1977. évi IV. törvénnyel beiktatott új 618. §-a²⁴ az öröklési jog tekintetében rendelkezett a titkos örökbefogadásról, amely az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között a törvényes öröklési kapcsolat megszűnését eredményezi. A joggyakorlatban zavart, eltérő értelmezéseket okozott, hogy nem tisztázódott: a Ptk. ma is hatályos 618. §-ának módosítását megelőzően mit lehetett „titkos” örökbefogadásnak tekinteni.

Ennek folytán országosan számos per indult, melyekben értelmezni kellett ezt a törvényi rendelkezést. Az 1987 előtt hozott jogszabályok okozták a zavart, ugyanis minden – a Ptk. 1977. évi módosításával egyidejűleg kihirdetett jogszabály – a hatályos anyakönyvi szabályozásból indult ki.

Az 1978. évi 2. tvr. 8. § szerint:

„E rendelkezés alkalmazásában titkos örökbefogadás, ha az örökbefogadott gyermek születését újból anyakönyvezték és az örökbefogadó szülőket, illetőleg az egyedülálló örökbefogadót vérszerinti szülőként jegyezték be”. [1963. évi 33. számú tvr. 8. §-ának (3)–(4) bek.]

²³ Ptk. I. és Csjt. II.

²⁴ „Titkos örökbefogadás esetén az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között – az örökbefogadás fennállása alatt – nincs törvényes öröklési kapcsolat.”

Ez a rendelkezés ugyan az örökbefogadást titkosnak nevezte, de nyilvánvaló, hogy a szó sem köznapi, sem jogszabályi értelmezésében nem volt az, mert a szerződésben részt vevő személyek, sőt alkalmasint nagyobb közösség is tudott arról, hogy kik az örökbefogadott vérszerinti szülei.

7. Az 1987 utáni szabályozás

Az öröklési jogviszony tekintetében a – kezdeti szabályozása szerint – tehát szerint a nyílt örökbefogadások ‘titkosnak’ minősültek, ha az örökbefogadottat újra anyakönyvezték és szülőként az örökbefogadókat jegyezték be. Az örökbefogadást szabályozó Csjt.-t és az öröklési jogi szabályokat az 1987. évi 11. tvr. hozta összhangba, mely 1987. szeptember 1-jei hatállyal az 1978. évi 2. tvr. 8. §-át úgy módosította, hogy a Ptk. 618. § alkalmazásában titkosnak a Csjt. 48.§-ában foglalt titkosnak minősített örökbefogadás tekintendő.

Ez a szabályozás a tanulmány írása idején is hatályos.

Az ország területén számos per indult, melyben a perindítók 1987 után is arra támasztottak igényt, *hogy az örökbefogadásuk még az 1977. évet megelőző előző jogi szabályozás idején történt, ennek folytán a vérszerinti szülők után a nyílt örökbefogadás szabályai szerint örökölnek.*

Az egyes bíróságok ítéleteiben megnyilvánuló eltérő joggyakorlat miatt a Legfelsőbb Bíróság arra kényszerült, hogy az egységes ítélkezés érdekében elvi határozatot hozzon.

*A Legfelsőbb Bíróság kimondta: az örökbefogadott és vérszerinti rokonai között öröklés azon szabályok alapján következnek be, melyek az örökség megnyíltakor hatályban voltak.*²⁵

Tehát a vitára pontot tett a Legfelsőbb Bíróság (a Kúria által fenntartott) elvi határozatában.

Az elvi határozatot a függelékben teljes terjedelmében közlöm.

8. A 2013. évi V. tv. rendelkezései

Jelen tanulmány megírásakor a fent megjelölt törvény (általánosan elfogadott nevén az „Új Ptk.”) rendelkezései még nem léptek hatályba, de a törvény kihirdetése megtörtént.

²⁵ Legfelsőbb Bíróság (Kúria) 1030/2004. számú polgári elvi határozata.

Mint köztudomású, az Új Ptk. a polgári jogi szabályozás összességének egy kódexbe való tömörítését kísérelte meg. Ennek folytán az örökbefogadás intézményének mind a családjogi szabályozása, mind pedig anyagi jogi (különösen öröklési) szabályozása egy törvénykönyvbe kerültek. Öröklési jogi hatásai egy törvénykönyvben kerültek szabályozásra. (Óvatosan leírt véleményem az, hogy ennek a sokat markoló kodifikációs kísérletnek vannak veszélyei, de ezen megállapítás igazsága, vagy tévedésem derüljön ki a hatálybalépést követő bírói joggyakorlat után.)

Ami a jelen tanulmány tartalmát rövid, teljességre nem törekvően érinti:

A Werbőczy által leírt magyar joghagyományok folyamatosan érvényesültek a vérségi elv védelme alapján, különösen az a szabályozás, hogy *az örökbefogadó az örökbefogadott után nem örökölhet*. Ez a szabályozás több évszázadon keresztül érvényesült, s a célja egyértelmű: az örökbefogadás ne legyen „üzletelés tárgya”, ne fordulhasson elő, hogy az örökbefogadót az örökbefogadással vagyonszerzés hajtja.

Az Új Ptk. erre nézve kimond tiltó rendelkezést,²⁶ azonban a közigazgatási engedély megtagadásán kívül más szankciót nem ad meg. (4:130. § a haszon-szerzés tilalmáról.)

A még hatályba nem lépett „Új Ptk.” lényegében az alapelvek között szabályozza az alábbi rendelkezéseket:

„4:97. § [A rokoni kapcsolatok alapjai]

- (1) A szülő és a gyermek közötti egyenesági rokoni kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.
- (2) A gyermek leszármazásával vagy örökbefogadásával szülőjének teljes rokonságával is rokoni kapcsolatba kerül.”

A több évszázadon keresztül érvényes szabályozás helyett (miszerint az örökbefogadó és örökbefogadott családja lehetőleg ne kerüljön szoros „vérszerinti kapcsolatba”), a következő rendelkezés lépett:

Új Ptk. [Az örökbefogadás joghatásai]

- 4:132. § (1) Az örökbefogadott az örökbefogadó[s házastársa] és annak[azok] rokonai tekintetében az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép.

²⁶ 2013. évi V. tv. 4:130. § „Az örökbefogadást nem lehet engedélyezni, ha az örökbefogadás a felek, vagy az örökbefogadásban közreműködő személyek vagy szervezetek részére indokolt költségeiket meghaladó vagyoni előnnyel jár.”

Kérdés, hogy a családi kapcsolat több jogági szabályozását ez a rendelkezés hogyan fogja érinteni. A fenti rendelkezéssel az örökbefogadó és hozzátartozói, valamint az örökbefogadott vérszerinti hozzátartozói közötti kapcsolatot milyen „hozzátartozói” viszonyoknak lehet tekinteni? (Új Ptk. 4:97. §)

Az öröklési szabályokból²⁷ is megállapítható: az örökbefogadók és rokonaik kizárólagosságot/elsőbbiséget élveznek az örökbefogadott vérszerinti hozzátartozóival szemben.

Az Új Ptk. örökjogi rendelkezései:

7:72. § [Az örökbefogadott öröklése] (1) Az örökbefogadott – az örökbefogadás fennállása alatt – az örökbefogadó szülő és annak rokonai után az örökbefogadó szülő vér szerinti leszármazójaként örököl.

(2) Az örökbefogadás nem érinti az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után, ha az örökbefogadás az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, testvére vagy egyeneságbeli felmenő rokonának más leszármazója által történt.

7:73. § [Öröklés az örökbefogadott után] (1) Az örökbefogadott után első sorban leszármazói és házastársa, leszármazó hiányában házastársa és örökbe fogadó szülője, leszármazó és házastárs hiányában az örökbefogadó szülő és annak rokonai örökölnék a törvényes öröklés szabályai szerint. Az örökbefogadó szülő és annak rokonai akkor örökölnék, ha az örökbefogadás az öröklés megnyílásáig fennállt.

(2) Ha az örökbefogadott után az (1) bekezdésben meghatározott személyek nem örökölnék, törvényes örökösök az örökbefogadott vér szerinti rokonai a törvényes öröklés szabályai szerint, feltéve, hogy az örökbefogadás az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, testvére vagy egyeneságbeli felmenő rokonának más leszármazója által történt.

9. Zárszó

Megfontolt véleményt akkor lehet majd kifejezni, ha az Új Ptk. hatályba lép és lesz joggyakorlata. Annyi azonban megállapítható, a jogfejlődés szabályai a vérségi elvvel szemben az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti (családnak feltüntetett) kapcsolatot részesíti előnyben.

De ez már egy következő tanulmány tárgya lehet.

²⁷ Új Ptk. X. cím.

Függelék

A Legfelsőbb Bíróság 1030/2004. számú polgári elvi határozata

Az örökbefogadott és a vér szerinti rokonai közötti törvényes öröklési kapcsolat szempontjából az örökbefogadás titkosságát az örökhagyó halálakor hatályban lévő családjogi rendelkezések alapján kell megítélni (Ptk. 617. §, 618. §; Csjt. 48. §) 1999. július 3-án elhunyt H. E. magyar állampolgár örökhagyónak a testvére a felperes, az alperes pedig a vér szerinti gyermeke, akinek örökbefogadását a gyámhatóság – az örökhagyó hozzájáruló nyilatkozatát pótolva – engedélyezte és megállapította, hogy az alperes neve az örökbefogadó vezetékneve alapján Sz.-re változik.

Az örökhagyó a határozat ellen fellebbezett, a másodfokú gyámhatóság azonban az örökbefogadást engedélyező határozatot helybenhagyta, amely 1978. május 17-én jogerőre emelkedett.

Az örökhagyó a Németországbeli S.-ben lakott és ott is hunyt el.

A S.-i Bíróság az örökhagyó Németországban lévő javait illetően öröklési bizonyítványt állított ki, abban megállapította, hogy az örökhagyó örököse a magyar jog szerint leánya, az alperes. A felperes fellebbezését a másodfokú bíróság elutasította.

Az örökhagyó testvére külföldi felhasználás céljára öröklési bizonyítvány kiállítását kérte dr. A. M. budapesti közjegyzőtől arra hivatkozással, hogy az örökhagyó gyermekét titkos örökbefogadással fogadták örökbe és az örökhagyónak túlélő házastársa nem maradt. A közjegyző öröklési bizonyítványában megállapította, hogy az örökhagyó egyetlen törvényes örököse a felperes.

Az alperes egy éven belül a közjegyzőtől az eljárás megismétlését, a végzés hatályon kívül helyezését kérte arra hivatkozva, hogy az örökhagyó utáni öröklésre ő jogosult. A közjegyző a megismételt eljárásban a felek közötti öröklési jogi vitára tekintettel az öröklési bizonyítvány kiállítását megtagadta és az eljárást megszüntette.

A felperes keresetében annak megállapítását kérte, hogy az örökhagyó után törvényes öröklésre ő jogosult, az alperes örökbefogadása titkosnak minősül, ezért az örökhagyó és az alperes között törvényes öröklési kapcsolat nem áll fenn.

Az alperes a kereset elutasítását kérte, joghatóság hiányára, res iudicatára hivatkozott, érdemben pedig azzal védekezett, hogy örökbefogadása a jogszabályváltozásokra tekintettel nem az anyakönyvezés módjától függ, hanem az anyagi jogszabály szerint nem minősül titkosnak.

Az elsőfokú bíróság ítéletével a keresetet elutasította és a felperest le nem rótt illeték és perköltség fizetésére kötelezte.

Ítéletének indokolásában megállapította, hogy az adott esetben *res iudicata* nem áll fenn, mert az S.-i Bíróság a per tárgyában nem ítélettel döntött. A joghatóság hiányára alapozott alperesi védekezést azzal utasította el, hogy az örökhagyó személyes joga alapján a magyar bíróság joghatósága a Pp. 123. §-on alapuló kereset tárgyában való eljárásban akkor is fennáll, ha az örökhagyónak magyarországi hagyatéka nem volt. Az alperes érdemi védekezésének viszont azon az alapon adott helyt, hogy a Ptk. 618. §-ában foglalt öröklési szabályok alkalmazása a hagyaték megnyíltának időpontjához: örökhagyó halálához fűződik. Az 1978. évi 2. tvr. 8. §-át 1987. szeptember 1-jei hatállyal módosította az 1987. évi 11. tvr., majd az 1990. évi XV. törvény 10. § (3) bekezdése. E módosítások értelmében a Ptk. 618. §-a alkalmazásában csak a Csjt.-ben taxatív felsorolt örökbefogadás tekinthető titkosnak.

Az ítélet ellen a felperes fellebbezett.

A másodfokú bíróság ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

A másodfokú bíróság a megállapított tényállással és érdemi döntéssel egyetértett, az ítélet indokolását azonban kiegészítette. Rámutatott, hogy a felperes a Ptk. 618. § alkalmazásában az örökbefogadás idején hatályos 1978. évi 2. tvr. 8. §-ának alkalmazását kérte. Eszerint az öröklési jogviszony tekintetében a Csjt. szerint a nyílt örökbefogadások 'titkosnak' minősültek, ha az örökbefogadottat újra anyakönyvezték és szülőként az örökbefogadókat jegyezték be. Az örökbefogadást szabályozó Csjt.-t és az öröklési jogi szabályokat az 1987. évi 11. tvr. hozta összhangba, és 1987. szeptember 1-jei hatállyal az 1978. évi 2. tvr. 8. §-át úgy módosította, hogy a Ptk. 618. § alkalmazásában titkosnak a Csjt. szerint is titkosnak minősített örökbefogadás tekinthető. A perbeli öröklési jogvitát az örökhagyó halálakor az adott jogviszony keletkezésének időpontja szerint hatályos anyagi jog (Ptk. öröklési jogi) szabályai alapján kell elbírálni. A 618. § alkalmazásában pedig titkos örökbefogadásnak a Csjt. 48. §-ában meghatározott esetek minősülnek. A Csjt. 48. § (3) bekezdése szerint az örökbefogadás akkor volt titkos, ha a szülő az örökbefogadáshoz úgy adta hozzájárulását, hogy nem ismerte az örökbefogadó személyét és adatait; részére a határozatot ezért nem kézbesítették és ellene nem is fellebbezhetett. Az alperes örökbefogadása nem ilyen módon történt, mert az örökhagyó az örökbefogadáshoz nem járult hozzá, a határozatot kézbesítették és ellene fellebbezett is. Az adott esetben a Csjt. 48. § (5) bekezdés a) pontja szerinti feltételek sem álltak fenn: az örökhagyó szülői felügyeleti jogát jogerős bírói ítélet nem szüntette meg. Utalt arra is, hogy az

alperes örökbefogadásakor hatályos Csjt. 48. § (2) és (4) bekezdése szerint sem minősült volna azonban az örökbefogadás titkosnak.

A jogerős ítélet hatályon kívül helyezése, keresetének való helyt adás iránt a felperes terjesztett elő felülvizsgálati kérelmet. Álláspontja szerint a perben eljáró bíróságok az 1987. évi 11. tvr., az 1990. évi XV. törvény és az 1978. évi 2. tvr. 17. §-ának téves alkalmazásával, az 1986. évi IV. törvény 17. §-ának figyelmen kívül hagyásával jogszabálysértő ítéleti döntést hoztak. Álláspontja szerint az örökbefogadott öröklését rendező jogszabály anyagi jogszabály, ezért a hagyaték megnyíltakor hatályos Ptk. 618. §-a alkalmazandó, ez azonban utaló szabály, az örökbefogadásra mint eljárási cselekményre utal vissza. Az örökbefogadásra, mint eljárásra azonban a foganatosításkor hatályban lévő jogszabály az irányadó. A felülvizsgálati kérelemben kifejtett indokai szerint az örökbefogadás 1978. május 17-én történt, az akkor hatályos jogszabály (1978. évi 2. tvr. 8. §-a) szerint az örökbefogadás titkos volt. Az új jogszabályoknak az 1987. évi 11. tvr.-nek és az 1990. évi V. törvénynek visszaható hatálya nincs, az nem érintheti a korábbi jogszabály szerint végzett eljárási cselekményt, ezért az eljáró bíróságok ítéleti döntéseiben foglalt jogi álláspont téves. Másodlagosan azzal érvelt, hogy az alperes örökbefogadása mind az örökbefogadás, mind a hagyaték megnyíltakor irányadó jogszabályok szerint is titkosnak minősült. Az eljáró bíróságok nem vették figyelembe azt, hogy az örökbefogadáskor hatályos Csjt. 48. § (4) bekezdése szerint a szülő hozzájáruló nyilatkozatának a gyámhatóság általi pótlásával a szülőt a szülői felügyeleti jogától de facto fosztották meg, ez pedig a 48. § (5) bekezdés a) pontja szerinti szülői felügyeleti jogtól megfosztott szülő gyermekének örökbefogadásával tekinthető analógnak.

A Csjt. módosítás 1987. július 1-jei hatállyal (1986. évi IV. törvény 17. §) kizárta, hogy a szülői felügyeleti jogtól meg nem fosztott szülő hozzájáruló nyilatkozatát a gyámhatóság pótolja, mert a szülő legszemélyesebb jogára volt figyelemmel. Ez a magyarázata annak, hogy az 1990. évi XV. törvény által módosított 1978. évi 2. tvr. 8. §-ában már nem szerepel az örökbefogadásnak az alperesnél alkalmazott módja, amit az eljáró bíróságok tévesen értékelték.

Az alperes örökbefogadását a hagyaték megnyíltakor hatályos jogszabály szerint sem lehet titkosnak minősíteni, mert az apa a hozzájárulást megtagadta, ugyanakkor nem volt ismeretlen helyen távol és cselekvőképtelen sem volt [Csjt. 48. § (2) bekezdés].

Az alperes felülvizsgálati ellenkérelme a jogerős ítélet hatályban tartásra és a felperes perköltségben marasztalására irányult.

A felülvizsgálati kérelem az alábbiak szerint nem alapos.

I. Az örökbefogadás által a gyermek kiválik vér szerinti családjából és új családi jogállást nyer az örökhagyó családjában. Az új családi jogállás rokoni kapcsolatot jelent az örökbefogadó és annak rokonaival. Ezzel párhuzamosan az örökbefogadott gyermeknek a vér szerinti családjával a jogi kapcsolata megszűnik, ami alól szűk körben tesz a jogszabály kivételt (Csjt. 51–52. §-ok). Így a hatályos öröklési jog az örökbefogadott számára – nyílt örökbefogadás esetén – kettős öröklési jogot biztosít. A Ptk. 617. § (2) bekezdése szerint az örökbefogadás nem érinti az örökbefogadó törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után. A Ptk.-nak az 1977. évi IV. törvénnyel beiktatott új 618. §-a vezette be az öröklési jogban a titkos örökbefogadás fogalmát, amely az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között a törvényes öröklési kapcsolat megszűnését eredményezi. Eszerint titkos örökbefogadás esetén (Ptk. 618. §) az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között – az örökbefogadás fennállása alatt – nincs törvényes öröklési kapcsolat.

Miként az eljáró bíróságok is helyesen utaltak, a Ptké. II. (az 1978. évi 2. tvr.) 8. §-a határozta meg a titkos örökbefogadás fogalmát, ami az anyakönyvezés módjától függött. A Ptké. II. 17. §-a szerint az örökbefogadással kapcsolatos rendelkezéseket a törvény hatálybalépése előtt megnyílt öröklés esetén is alkalmazni kell, feltéve, hogy az örökbefogadást 1960. május 1-jét követően engedélyezték. Ez pedig az jelenti, hogy a vér szerinti rokonokkal fennálló öröklési kapcsolat szempontjából vizsgálandó, hogy az örökbefogadás titkos-e vagy sem.

A Csjt.-nek az 1986. évi IV. törvénnyel történt módosításával összefüggésben az 1987. évi 11. tvr. állapította meg a Ptké. II. új 8. §-át, ami a titkos örökbefogadás új meghatározását adta. Eszerint titkosnak csak a Csjt. 48. §-ának (3) és (4) bekezdés a) pontjában meghatározott esetek minősülnek (a gyermek születése után legalább hat hónappal a szülő úgy járul hozzá az örökbefogadáshoz, hogy az örökbefogadó adatait nem ismeri. A gyermeket a gyámhatóság állami nevelésbe veszi, a szülő felügyeleti joga pedig megszűnik, illetve nincs szükség a szülő hozzájárulására, ha a szülő szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírói ítélet hatálya alatt áll). E jogszabály 1987. szeptember 1-jén lépett hatályba.

Ezt követően az 1990. évi XV. tv. törvény módosította a Csjt. 48. §-át és a Ptké. II. 8. §-át is. Eszerint titkos örökbefogadásnak a Csjt. 48. §-ának (3)-(4) és (5) bekezdés a) és d) pontjában meghatározott esetek minősülnek (a szülő a gyermek megszületése előtt is megadhatja az örökbefogadáshoz a hozzájárulást úgy, hogy az örökbefogadó személyét, adatait nem ismeri, nyilatkozik a gyermek két hónapos koráig visszavonhatja. Ha a gyermek a 6. életévét betöltötte, vagy egészségileg károsodott, a hozzájáruló nyilatkozat érvényes-

ségéhez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges. Nincs szükség annak a szülőnek a hozzájárulására, aki szülői felügyeletet megszüntető bírósági ítélet hatálya alatt áll, továbbá, akinek intézetileg nevelt gyermekét a gyámhatóság örökbefogadhatónak nyilvánította). Az említett rendelkezések 1990. március 1-jétől az örökbefogadást a szerint minősítik titkosnak, hogy arra a Csjt.-ben rögzített mely feltétel megléte esetén kerül sor.

Az 1990. évi XV. tv. 10. § (2) bekezdése szerint e rendelkezéseket a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell, egyéb átmeneti rendelkezést azonban a jogszabály nem tartalmaz.

Helyes a jogerős ítélet álláspontja abban, hogy a keresetet az adott jogviszony keletkezése időpontjában: az örökhagyó halálakor hatályos anyagi jogszabályok alapján kellett elbírálni.

Az örökhagyó 1999. július 3-án hunyt el, ezért a Ptk. 618. § alkalmazása szempontjából titkos örökbefogadásnak a Csjt.-nek az 1990. évi XV. törvénnyel megállapított 48. §-ában meghatározott feltételek melletti örökbefogadások minősülnek. A felperes felülvizsgálati kérelmében maga sem vitatta az öröklés megnyíltakori anyagi jogszabály (Ptk. 618. §) alkalmazásának szükségességét, de álláspontja szerint az örökbefogadásra, mint eljárási cselekményekre vonatkozó jogszabály visszaható hatályát az eljáró bíróságok tévesen állapították meg. Az adott esetben a Ptk. 618. §-a nem eljárási cselekményre, az örökbefogadási eljárásra, hanem az örökbefogadásnak az öröklési jogi feltételeit magában foglaló jogszabályi rendelkezéseire utal vissza. Mivel e jogszabály hatályba lépett, eltérő rendelkezés hiányában a hatálybalépés után megnyílt öröklés esetén az örökbefogadás e jogszabály szerint minősül titkosnak, illetve nyíltak. A jogerős ítélet nem sértett jogszabályt és eljárási jogszabályt sem alkalmazott visszamenőleges hatállyal, amikor az alperes vér szerinti apja utáni öröklési jogát az örökhagyó halálakor hatályos anyagi jogszabályok alapján megállapította, mert az öröklési rend megállapításánál az örökbefogadás új, a családjogi szabályozáshoz igazodó fogalma volt alkalmazandó. (Hasonló álláspontot foglalt el a Legfelsőbb Bíróság a BH 1989. 445. sz. jogesetében az 1987. év 11. tvr. hatálybalépését követően megnyílt öröklés esetében).

II. Téves a felperes felülvizsgálati kérelmében kifejtett álláspontja az örökbefogadás titkosságát illetően is. Az örökbefogadás idején hatályos jogszabályi feltételeknek a fent kifejtettek szerint jelentősége nincs. A hagyaték megnyíltakori feltételek szerint pedig az örökbefogadás nem minősül titkosnak. Az örökhagyó az örökbefogadó személyét, személyi adatait ismerte, szülői felügyeleti jogát bírói ítélet sem szüntette meg. A felülvizsgálati kérelemben

jelzett körülményeknek nem az örökbefogadás titkossága szempontjából lenne jelentősége, hanem azok az örökbefogadhatóságot zárná ki a jelenlegi jogszabályok alapján, ez azonban az örökbefogadás jogi hatályát ma már nem érinti. A kifejtettek alapján a jogerős ítélet a felperes által megjelölt okból anyagi jogszabályt nem sért, azt a Legfelsőbb Bíróság a Pp. 275/A. §-ának (1) bekezdése alapján hatályában fenntartotta. (Legf. Bír-Pvf. 20.897/2004 sz.)